

Service-learning jako metoda dydaktyczna wspierająca kształcenie archiwistów w zakresie reagowania na potrzeby otoczenia społecznego instytucji archiwalnych: możliwości i wyzwania

Agnieszka Rosa

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu / Nicolaus Copernicus University in Toruń (Poland)
arosa@umk.pl, ORCID 0000-0002-8560-1387

Anna Pieczka-Węgorkiewicz

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie / University of National Education Commission
in Kraków (Poland)
anna.pieczka-wegorkiewicz@uken.krakow.pl, ORCID 0000-0002-5136-7975

Monika Cołbecka

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie / University of National Education Commission
in Kraków (Poland)
monika.colbecka@uken.krakow.pl, ORCID 0000-0002-6494-2115

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest ocena możliwości zaimplementowania metody service-learning w dydaktyce archiwistyki w Polsce w kontekście kształcenia umiejętności reagowania na potrzeby otoczenia społecznego instytucji archiwalnych, a także identyfikacja hipotetycznych wyzwań i ograniczeń mogących wystąpić w trakcie realizacji procesu dydaktycznego opartego na podejściu service-learning. W badaniu zastosowano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa w celu identyfikacji międzynarodowych doświadczeń związanych z wdrażaniem service-learning w archiwistyce. Sformułowano katalog działań, które mogą być podejmowane w dydaktyce archiwistyki w oparciu o podejście service-learning, jak również zidentyfikowano hipotetyczne wyzwania i ograniczenia mogące wystąpić w trakcie realizacji tego procesu. Stwierdzono, że podejście to, pomimo wyzwań związanych m.in. z czasochłonnością oraz koniecznością przeformułowania sposobu weryfikacji efektów uczenia się osiąganych przez studentów, może stanowić skuteczny sposób kształcenia kompetencji miękkich wśród adeptów archiwistyki, uwrażliwiając ich na potrzeby otoczenia społecznego instytucji archiwalnych.

SŁOWA KLUCZOWE

service-learning,
nauczanie przez
zaangażowanie,
archiwistyka,
kształcenie
archiwistów,
zaangażowanie
społeczne,
otoczenie społeczne
archiwów

Service-Learning in Archivist Education: Challenges and Opportunities in Meeting the Social Needs of Archival Institutions

ABSTRACT

This paper explores the potential of incorporating the service-learning approach into archival education in Poland, with a focus on fostering students' ability to engage with and respond to the social environment of archival institutions. It also considers possible challenges and limitations that may arise in adapting this approach to the educational context. Drawing on a review of international literature, the study examines existing experiences with implementing service-learning in archival education. A set of activities that can be undertaken in archival studies education based on the service-learning approach has been formulated, and hypothetical challenges and limitations that may arise during the implementation of this process have also been identified. Despite certain obstacles – such as the time demands and the need to rethink how student learning outcomes are assessed – the findings suggest that service-learning can be an effective way to develop essential soft skills among future archivists, while also strengthening their sensitivity to the social role and responsibilities of archives.

KEYWORDS

service-learning, engaged teaching, archival studies, archival education, community engagement, social environment of archives

Wprowadzenie

W dobie zagrożeń wynikających z szerokiego udostępniania informacji niskiej jakości, w tym m.in. deep fake'ów, syntetycznych treści wytwarzanych przez generatywną sztuczną inteligencję oraz różnorodnych materiałów propagandowych, archiwa w coraz większym stopniu stają się obecne w przestrzeni publicznej – nie tylko jako strażnicy tożsamości społecznej, lecz również jako centra informacji oferujące dostęp do oryginalnych, autentycznych i wiarygodnych źródeł. Ta rola stwarza szerokie możliwości wykorzystania zasobów archiwalnych zarówno przez specjalistów – historyków i badaczy reprezentujących pokrewne dyscypliny naukowe – jak i przez przedstawicieli innych grup zawodowych i społecznych poszukujących możliwości legalnego wykorzystania retrospektywnych informacji o znanym autorstwie i miejscu przechowywania, poddanych transparentnym zasadom selekcji i opracowania.

Postrzeganie archiwów jako instytucji uwrażliwionych na sytuację różnych grup użytkowników wymaga z kolei obecności kadr skupionych na tych potrzebach, w tym na ich umiejętnym identyfikowaniu oraz podejmowaniu skutecznych działań zmierzających do ich zaspokojenia. Na ten aspekt uwagę zwracała m.in. Joanna Chojecka podkreślając, że archiwa powinny być obecne w świadomości obywateli nie tylko w wymiarze realnym i wirtualnym, ale także emocjonalnym. Na ostatni z nich bezpośrednio wpływają zaś ludzie – archiwiści – gdyż to

od ich postaw, stosunku do siebie i innych oraz jakości wykonywanej pracy zależy charakter całej instytucji i jej wizerunek w społeczeństwie¹.

Tymczasem, jak zauważyła Chojecka, instytucje archiwalne borykają się dziś z niedostatkiem kadr posiadających kwalifikacje odpowiednie do wymagań współczesności, także w zakresie budowania i utrzymywania relacji z otoczeniem społecznym (takich jak m.in. skuteczne wykorzystanie mediów społecznościowych)². Kształcenie adeptów archiwistyki, gotowych do wypełnienia w przyszłości tej luki, nie może zatem opierać się jedynie na wyposażaniu studentów w specjalistyczną wiedzę branżową, lecz – co najmniej w równym stopniu – musi zmierzać do zaopatrzenia przyszłych archiwistów w pewien zestaw kompetencji miękkich (komunikacyjnych, interpersonalnych, kulturowych itd.). Edukacja archiwalna powinna więc stwarzać możliwość poznania zarówno praktycznego wymiaru pracy archiwisty, jak również otoczenia społecznego, w ramach którego dana instytucja archiwalna funkcjonuje.

Realizację powyższych celów wydaje się wspierać podejście service-learning, w języku polskim określane także jako „nauka przez działanie społeczne” lub „nauczanie poprzez zaangażowanie”³. Łącząc teorię z praktyką w ramach jednego procesu dydaktycznego, przy wyraźnym zorientowaniu na usługi świadczone wobec członków danej społeczności⁴, metoda ta skutecznie przyczynia się do budowania zaufania społecznego wobec instytucji i jako taka wydaje się mieć znaczący potencjał dydaktyczny również dla archiwistyki.

Niniejszy artykuł ma na celu: a) ocenę możliwości zaimplementowania metody service-learning w dydaktyce archiwistyki w Polsce w kontekście kształcenia umiejętności reagowania na potrzeby otoczenia społecznego instytucji archiwalnych oraz b) identyfikację hipotetycznych wyzwań i ograniczeń mogących wystąpić w trakcie realizacji procesu dydaktycznego opartego na podejściu service-learning. W pierwszej części tekstu omówiono istotę metody service-learning oraz

¹ J. Chojecka, *Archiwa otwarte. O obecności archiwów państwowych w przestrzeni publicznej w kontekście założeń, realizacji i efektów Strategii archiwów państwowych na lata 2010–2020*, „Archeion” 2019, t. 120, s. 133, <https://doi.org/10.4467/26581264ARC.19.005.11814>.

² Ibidem, s. 132.

³ D. Gierszewski, *Uczenie przez zaangażowanie, czyli czym jest Service-Learning?* [w:] *Edukacja w świecie zmian: wybór tekstów opublikowanych na platformie EPAL: 2022*, red. B. Habrych, Warszawa 2023, s. 80–85.

⁴ O. Mosweu, *Experiential Learning in Graduate Archival Education at the University of Botswana*, „Mousaion: South African Journal of Information Studies” 2019, t. 37(1), s. 3, <https://doi.org/10.25159/2663-659X/5993>.

jej znaczenie dla budowania zaufania do danej instytucji i przebiegu jej relacji z otoczeniem społecznym. Bazując na przeglądzie branżowej literatury krajowej i zawartości stron www jednostek prowadzących działania service-learningowe, przeprowadzono wnioskowanie pozwalające na realizację przyjętych założeń badawczych. Sformułowano katalog działań, które mogą być podejmowane w dydaktyce archiwistyki w oparciu o podejście service-learning oraz zidentyfikowano hipotetyczne wyzwania i ograniczenia mogące wystąpić w trakcie realizacji tego procesu. W rezultacie stwierdzono, że analizowana metoda dydaktyczna, pomimo wyzwań związanych ze znacznym nakładem czasu i pracy u wszystkich zaangażowanych w ten proces podmiotów, stanowić może efektywny sposób kształcenia kompetencji miękkich studentów archiwistyki, uwrażliwiając ich na potrzeby otoczenia społecznego instytucji archiwalnych.

Badania prowadzono z użyciem utylitarnego wariantu metody analizy i krytyki piśmiennictwa, dzięki któremu możliwe staje się wykorzystanie dotychczasowych osiągnięć badawczych w konkretnych działaniach praktycznych oraz podejmowanie decyzji opartych na wiarygodnych danych⁵. W kontekście prowadzonych dociekań, zmierzających do oceny możliwości rzeczywistego zastosowania metody service-learning w dydaktyce archiwistyki w Polsce, zidentyfikowanie międzynarodowych doświadczeń związanych z wykorzystaniem tego podejścia w archiwistyce wydaje się być w pełni uzasadnione.

Badaniom własnym poddano 7 publikacji, których pełne teksty przeanalizowano pod kątem występowania w nich informacji na temat praktycznych sposobów realizacji strategii service-learning w archiwistyce, uwzględniając takie jej elementy jak: tematyka zajęć, stosowane metody dydaktyczne oraz opinie stron projektu o zrealizowanych działaniach. Szczególną uwagę poświęcono korzyściom oraz wyzwaniom odnotowywanym w trakcie przebiegu omawianego procesu dydaktycznego. Zidentyfikowane dane poddawano kategoryzacji, uwzględniającej każdą ze stron biorących udział w procesie service-learningowym, tj. studentów, wykładowców oraz instytucje partnerskie.

W kolejnym kroku wyniki przeprowadzonego badania literatury wzbogacono o wstępną analizę rodzimego piśmiennictwa z zakresu dydaktyki archiwistyki oraz stron www archiwów i innych podmiotów realizujących w praktyce działania dydaktyczne i społeczne o charakterze service-learningowym. W źródłach tych

⁵ S. Cisek, *Metoda analizy i krytyki piśmiennictwa w nauce o informacji i bibliotekoznawstwie w XXI wieku*, „Przegląd Biblioteczny” 2010, z. 3, s. 276, <https://doi.org/10.36702/pb.411>.

poszukiwano informacji o tematyce i przebiegu tego typu projektów, jak również o odnotowywanych korzyściach i trudnościach występujących w trakcie ich trwania. Pozyskane w ten sposób dane wzbogacono spostrzeżeniami własnymi, dotyczącymi obecnego stanu dydaktyki archiwistyki w Polsce i na świecie.

Należy podkreślić, że niniejszy tekst ma charakter teoretyczny i jako taki opiera się na analizie zastanej literatury, dobranej do badania zgodnie z kryteriami przedstawionymi w części metodologicznej. Prezentacja doświadczeń empirycznych autorek, związanych z implementacją podejścia service-learning do archiwistycznych programów kształcenia w Polsce, stanowić będzie przedmiot odrębnych analiz w przyszłości.

Service-learning jako podejście dydaktyczne wspierające relacje instytucji z otoczeniem społecznym

Podejście service-learning, w języku polskim określane jako nauczanie poprzez zaangażowanie⁶, polega na uczestnictwie studentów w zorganizowanej działalności usługowej, zmierzającej do zaspokojenia potrzeb lokalnej społeczności. Odnacza się ono wysoką skutecznością w realizowaniu programowych efektów kształcenia, pozwalając kursantom na pogłębienie zrozumienia treści przedmiotu przy jednoczesnym wzmocnieniu poczucia odpowiedzialności obywatelskiej, poszerzeniu uznania dla dyscypliny oraz wzbudzeniu refleksji na temat usługowego charakteru danej profesji⁷.

Metoda service-learning uznawana jest za jeden z wariantów uczenia się przez doświadczenie (obok m.in. praktyk studenckich, staży, zajęć laboratoryjnych, wolontariatu, uczenia się opartego na działaniu, pracy w terenie i uczenia się zintegrowanego z pracą), będący odpowiedzią na współczesne wyzwania edukacyjne związane z łączeniem teorii i praktyki w ramach jednego procesu kształcenia⁸. W odróżnieniu jednak od praktyk oraz staży, ukierunkowanych zwykle na „zanurzenie się” studenta w konkretne miejsce pracy (często w pojedynkę), service-learning przyjmuje zazwyczaj formę aktywności grupowych, dzięki

⁶ D. Gierszewski, *Uczenie...*, s. 80.

⁷ R.L. Bringe, J.A. Hatcher, *A service-learning curriculum for faculty*, „Michigan Journal of Community Service Learning” 1995, t. 2, s. 112, <http://hdl.handle.net/2027/spo.3239521.0002.111> [dostęp: 7.05.2025].

⁸ O. Mosweu, *Experiential...*, s. 3.

czemu uczestnicy mają możliwość dzielenia się swoimi doświadczeniami i uczenia się od siebie nawzajem. Mimo iż aktywności typu service-learning realizowane są niejednokrotnie w mniejszym wymiarze godzinowym niż np. praktyki, ich wpływ na zwiększenie poziomu odpowiedzialności obywatelskiej, rozwój osobisty oraz wykształcenie „kompetencji kulturowych” jest uznawany za znaczący⁹. Wdrażanie podejścia service-learning pośrednio wpływa także na wzrost zaufania społecznego do instytucji¹⁰, co w kontekście budowania relacji archiwów z otoczeniem wydaje się być szczególnie istotne.

Podobnie jak w przypadku pozostałych form uczenia się przez doświadczenie, service-learning w szkolnictwie wyższym przynosi wiele korzyści, takich jak: promowanie interdyscyplinarnego uczenia się, wzrost zaangażowania obywatelskiego, rozwój kariery, szersza świadomość kulturowa, przywództwo oraz rozwój innych umiejętności zawodowych i intelektualnych¹¹. Należy jednak podkreślić, że sukces metody service-learning w dużej mierze zależy od tego, jak bliskie są relacje na linii studenci – wykładowcy – instytucje partnerskie i czy przynoszą one znaczące korzyści wszystkim zaangażowanym podmiotom, wspierając ich ogólnie pojęty rozwój¹².

Mimo wyzwań związanych m.in. ze znacznym nakładem czasu i pracy po stronie wykładowców odpowiedzialnych za wdrożenie i nadzór nad przebiegiem całego procesu service-learning¹³, z reguły jest on postrzegany jako skuteczna metoda kształcenia kompetencji zawodowych studentów – od umiejętności miękkich po kompetencje praktyczne (takie jak np. zarządzanie projektami), czego dowodzą badania empiryczne prowadzone w różnych obszarach nauki¹⁴.

⁹ C.B. Livingston, *Imagined spaces, preserved places: a case study of historic preservation through applied learning environments and service-learning*, „The American Archivist” 2018, t. 81(1), s. 216–230, <https://doi.org/10.17723/0360-9081-81.1.216>.

¹⁰ N. Alfrević, S. Petković, M. Zlatković Radaković, *Contribution of Service-Learning and Supporting Factors to the Environmental Sustainability Commitment of Higher Education Institutions*, „Revija za socijalnu politiku” 2022, t. 29(1), s. 87–103, <https://doi.org/10.3935/rsp.v29i1.1857>.

¹¹ O. Mosweu, *Experiential...*, s. 4.

¹² F. Robledo Yamamoto, L. Barker, A. Volda, *Faculty, Student, and Community Partner Experiences in Computer and Information Science Service Learning*, „ACM Transactions on Computing Education” 2024, t. 24(3), s. 31:2–31:3, <https://doi.org/10.1145/3654678>.

¹³ R.L. Bringe, J.A. Hatcher, *A service-learning...*, s. 112.

¹⁴ S. Kurkovsky, *Student Reflections on Service-Learning in Software Engineering and Their Experiences with Non-technical Clients* [w:] *Proceedings of the ACM Conference on Global Computing Education*, t. 1, Nowy Jork 2023, s. 112–118, <https://doi.org/10.1145/3576882.361792>; L. Simons, B. Cleary, *The influence of service learning on students' personal and social development*, „College Teaching” 2010, t. 4(4), s. 307–319, <https://doi.org/10.3200/CTCH.54.4.307-319>.

Zdaniem Roberta G. Bringle'a i Julie A. Hatcher z Indiana University, service-learning w naturalny sposób wpasowuje się do nauczania zawodów o charakterze usługowym¹⁵. Do grona nauk o charakterze praktycznym należy także archiwistyka. Jej funkcje, te klasyczne, jak i społeczne, doczekały się ponownej rewizji dokonanej przez teoretyków¹⁶. W trwającym dyskursie, którego genezy można upatrywać w zwróceniu uwagi na relacje archiwistów i archiwaliów z użytkownikiem (paradygmat dostępu do informacji), kluczowym aspektem jest udostępnianie zasobu archiwalnego. Wywiązywanie się z tego zadania wymaga od archiwistów efektywnego komunikowania się z użytkownikiem i trafnego odpowiadania na jego potrzeby informacyjne¹⁷. Jest to relacja zniuansowana, a pożądaný efekt stanowi wypadkową wielu działań, takich jak np. poznanie użytkowników, dopasowywanie systemów wyszukiwawczych i procedur udostępniania oraz nawiązywanie odpowiednich relacji z otoczeniem. Kształcenie przyszłych archiwistów wymaga zatem – poza przekazywaniem wiedzy i nauczaniem umiejętności służących zachowaniu zasobu archiwalnego – uwrażliwienia studentów na usługowy charakter archiwów, których zadaniem jest służyć społeczeństwu.

Rezultaty

Chociaż problematyka ogólnego zastosowania i przydatności service-learning w kształceniu uniwersyteckim jest przez badaczy silnie eksplorowana¹⁸, również

¹⁵ R.L. Bringle, J.A. Hatcher, *A service-learning...*, s. 112–122.

¹⁶ W. Chorążyczewski, *Zachęta do archiwistyki*, Toruń 2022, s. 41.

¹⁷ F. Chaterera, P. Ngulube, *Global perspectives on the challenges and prospects of accessing and using documentary heritage* [w:] *Handbook of Research on Advocacy, Promotion and Public Programming for Memory Institutions*, red. P. Ngulube, Hershey 2019, s. 42–61, <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-7429-3>.

¹⁸ Zob. R.G. Bringle, J.A. Hatcher, *Implementing service learning in higher education*, „The Journal of Higher Education” 1996, t. 67(2), s. 221–239, <http://dx.doi.org/10.2307/2943981>; D.W. Butin, *The limits of service-learning in higher education*, „The Review of Higher Education” 2006, t. 29(4), s. 473–498, <https://doi.org/10.1353/rhe.2006.0025>; S.L. Cerny, L. Svien, J. Johnson, B. Hansmeier, *Using international, interprofessional service learning to promote transcultural self-efficacy and interprofessional attitudes in health science students*, „Journal of Occupational Therapy Education” 2018, t. 2(1), s. 1–18, <https://doi.org/10.26681/jote.2018.020104>; V.B. Marcus, N.A. Atan, S.M. Yusof, L. Tahir, *A systematic review of e-service learning in higher education*, „International Journal of Interactive Mobile Technologies (IJIM)” 2020, t. 14(6), s. 4–14, <https://doi.org/10.3991/ijim.v14i06.13395>.

w odniesieniu do informacji naukowej i bibliotekoznawstwa¹⁹, niewiele badań z tego zakresu poświęconych jest *stricte* wykorzystaniu service-learning w edukacji archiwalnej²⁰. W literaturze pojawiają się natomiast *explicite* wyrażone postulaty, aby na większą skalę prowadzić badania dotyczące zastosowania service-learning w archiwistyce oraz realizować więcej case studies z tego zakresu²¹. Jak słusznie zauważa Christopher B. Livingston, tylko w ten sposób możliwe jest stworzenie rzetelnych podstaw do identyfikacji najlepszych praktyk we wspomnianym obszarze²².

Autorki niniejszego tekstu zgadzają się z powyższymi postulatami. W Polsce wykorzystanie service-learning w kształceniu archiwistów jest swego rodzaju *novum*. Podejmowane są co prawda inicjatywy dydaktyczne o zbliżonym charakterze, jednak nie są one świadomie wiązane z koncepcją service-learning, dlatego też w dalszej kolejności przedstawione zostaną zagraniczne case studies uwzględniające: tematykę prowadzonych zajęć, zastosowane metody, opinie uczestników, wyzwania oraz konkluzje. Zagraniczne doświadczenia mogą stanowić cenną wskazówkę umożliwiającą efektywne wdrażanie tej metody dydaktycznej na studiach archiwistycznych w Polsce.

¹⁹ C.M. Angel, *Collaboration among Faculty Members and Community Partners: Increasing the Quality of Online Library and Information Science Graduate Programs through Academic Service-Learning*, „Journal of Library & Information Services in Distance Learning” 2016, t. 10(1–2), s. 4–14, <https://doi.org/10.1080/1533290X.2016.1240741>; J.K. Elmborg, H. Leighton, H. Huffman, *Service learning in the library and information science curriculum: The perspectives and experiences of one Multimedia/User Education class*, „Research Strategies” 2001, t. 18(4), s. 265–281, [https://doi.org/10.1016/S0734-3310\(03\)00003-X](https://doi.org/10.1016/S0734-3310(03)00003-X); B. Mehra, *Service Learning in Library and Information Science (LIS) Education: Connecting Research and Practice to Community*, „InterActions: UCLA Journal of Education and Information Studies” 2004, t. 1(1), <https://doi.org/10.5070/D411000532>; T. Wagner, E. Lewis, *Teaching through Activism: Service Learning, Community Archives, and Digital Repository Building in MLIS Classrooms* [w:] *Proceedings of the Association for Library and Information Science Education Annual Conference: ALISE*, red. P. Wang, A. Green, S. Assefa, Denver 2018, s. 165–166, <https://www.ideals.illinois.edu/items/104964> [dostęp: 10.05.2025].

²⁰ M.in. E.M. Scott, *Redefining the pedagogy: service-learning in libraries and archives*, „Pennsylvania Libraries: Research & Practice” 2020, t. 8(1), s. 37, <https://doi.org/10.5195/palrap.2020.218>; C.B. Livingston, *Imagined...*

²¹ C.B. Livingston, *Imagined...*, s. 224.

²² Ibidem.

Service-learning w dydaktyce archiwistyki na świecie

Wśród nielicznych prac dostarczających danych empirycznych na temat wykorzystania service-learning w edukacji archiwalnej wymienić można badania podjęte przez Matthew A. Vettera²³. Traktując service-learning jako pedagogikę włączającą studentów w interakcję z nawet kilkoma instytucjami pozaakademickimi w celu „angażowania obywatelskiego i uczestnictwa w rozwoju kultury”²⁴, autor ten podjął się eksploracji nowych ścieżek dydaktycznych. W opisywanym przez niego projekcie zadanie studentów polegało na zredagowaniu artykułu w Wikipedii, związanego tematycznie z Uniwersytetem w Ohio. Materiały źródłowe, umożliwiające realizację tego polecenia, miała przynieść kwerenda przeprowadzona w dziale zbiorów specjalnych biblioteki uniwersyteckiej. Współpraca odbywała się na linii: pracownik zbiorów specjalnych (strona inicjująca projekt) – student – osoba doświadczona w publikowaniu treści w Wikipedii. Po ukończeniu zadania Vetter zebrał opinie uczestników o projekcie i możliwości nauczania w takim modelu, za narzędzia badawcze przyjmując dziennik procesu oraz ankiety. Dla autora było jasne, że chociaż główny cel projektu dotyczył stworzenia i opublikowania przez studentów artykułów w przestrzeni wirtualnej, nie mniej ważny komponent całego przedsięwzięcia stanowiło wypracowanie kompetencji społecznych²⁵. Po zakończonym kursie Vetter zaobserwował znaczny wzrost motywacji studentów, wynikający m.in. z udostępniania efektów pracy szerszej publiczności, dużej sprawczości w przebiegu projektu oraz z możliwości bezpośredniej współpracy z profesjonalistami²⁶.

Zastosowanie Wikipedii w realizacji założeń metody service-learning zostało również zaprezentowane przez Ann Matsuuchi w kontekście tworzenia artykułów przybliżających historię epidemii HIV/AIDS w Nowym Jorku²⁷. W przeprowadzany w 2015 r. projekt włączyli się studenci, wykładowcy z LaGuardia

²³ M.A. Vetter, *Archive 2.0: What Composition Students and Academic Libraries Can Gain from Digital-Collaborative Pedagogies*, „Composition Studies” 2014, t. 42(1), s. 35–53, https://www.academia.edu/92639826/Archive_2_0_What_Composition_Students_and_Academic_Libraries_Can_Gain_from_Digital_Collaborative_Pedagogies [dostęp: 8.05.2025].

²⁴ Ibidem, s. 36.

²⁵ Ibidem, s. 37–40.

²⁶ Ibidem, s. 48.

²⁷ A. Matsuuchi, *Connecting Wikipedia and the Archive: Building a Public History of HIV/AIDS in New York City*, „WikiStudies” 2017, t. 2, s. 41–64, https://egrove.olemiss.edu/wiki_studies/2 [dostęp: 10.05.2025].

Community College oraz archiwiści i historycy z La Guardia & Wagner Archives. Badaczka zauważyła, że zastosowanie service-learning istotnie wpłynęło na zaangażowanie studentów w popularyzację historii, jak również pozwoliło im nabyć realne doświadczenie związane z pracą z materiałami archiwalnymi, publikowaniem online (zaistnienie w społeczności aktywnie tworzących informacje w sieci wirtualnej) i prezentowaniem projektu m.in. w instytucjach kultury²⁸. Dzięki uczestnictwu w projekcie studenci mogli poznać lokalną społeczność i zbudować sieć kontaktów. Niewątpliwą wartością w rozwijaniu kompetencji społecznych miał mentoring archiwistów zaangażowanych w przedsięwzięcie²⁹. Dla instytucji współpracujących był to natomiast kolejny etap w drodze ku umacnianiu swojej pozycji lidera w budowaniu historii lokalnej w przestrzeni publicznej³⁰. Zdaniem badaczki wyzwaniem okazały się m.in.: czasochłonność zadania i niepokój związany z procedurą publikowania wpisów w Wikipedii (czy treści zostaną zaakceptowane w trakcie weryfikacji)³¹, jednak w ostatecznym rozrachunku przeważały pozytywne rezultaty przeprowadzonego eksperymentu i to one skłoniły jego twórców do kontynuowania projektu.

Z kolei Travis Wagner i Elise Lewis przedstawili metodę service-learning jako sposób na zdobycie pożądanego doświadczenia przez studentów przy jednoczesnym udzieleniu metodycznego wsparcia instytucji partnerskiej i zapewnieniu jej szansy na rozwój. Omówiony przez autorów przykład dotyczy projektu odbywającego się w ramach jednego z przedmiotów prowadzonych na kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa na Uniwersytecie Południowej Karoliny. Bezpośredni przyczynek do realizacji przedsięwzięcia stanowiło w tym przypadku spostrzeżenie, że w trakcie praktyk realizowanych przez studentów w archiwach są oni rzadko włączani w pracę nad nowymi i innowacyjnymi projektami, zaś archiwa społeczne cierpią na niedofinansowanie, czego konsekwencją jest zbyt mała liczba personelu, wyposażenia specjalistycznego oraz brak profesjonalnego wsparcia³².

Za główny cel działań obrano archiwum cyfrowe projektu „Archiving South Carolina Women”. Studenci otrzymali możliwość praktycznego wykorzystania zdobytych umiejętności (oraz przekonania się, z jakimi trudnościami

²⁸ Ibidem, s. 52–53.

²⁹ Ibidem, s. 47.

³⁰ Ibidem, s. 41.

³¹ Ibidem, s. 55–56.

³² T. Wagner, E. Lewis, *Teaching...*, s. 165–166.

może przyjść im się zmierzyć w przyszłości). Ponadto mogli uczyć się etyki pracy z różnorodnymi społecznościami. W opinii studentów realizacja zadania z uwzględnieniem ich aktywnego zaangażowania okazała się satysfakcjonująca³³.

Powstanie archiwum cyfrowego stanowiło również namacalny efekt współpracy studentów Wydziału Historii i Biblioteki Cleveland State Community College oraz instytucji partnerskich. Sarah Shippy Copeland i Bryan Reed trafili na sprzyjające okoliczności, które umożliwiły uruchomienie kursu „Laboratorium Historii”, opartego na metodzie service-learning. Przyczyniły się do tego zalecenia akredytacyjne dotyczące większego angażowania studentów oraz nacisk na budowanie partnerstw zewnętrznych. Studenci zostali poproszeni o współpracę w ramach Southeast Tennessee Digital Archive (SETDA), w którym gromadzone są zdjęcia pozyskiwane od osób prywatnych i instytucji kultury. Uczestnicy kursu wspomagali organizację, którym brakowało funduszy i personelu, w digitalizowaniu i pozyskiwaniu materiałów. W ramach kursu zobligowano studentów do prowadzenia dziennika praktyk oraz doświadczeń, uczestniczenia w 4 spotkaniach z wykładowcą oraz spędzenia 20 godzin w jednej z instytucji zaangażowanych w przedsięwzięcie. Kurs nie obejmował żadnych elementów teoretycznych, został pomyślany jako w pełni praktyczny. Wykładowcy wyznaczyli 5 efektów kształcenia: umiejętność pracy ze źródłem historycznym, jego digitalizacja, zaopatrzenie w metadane i publikacja oraz scharakteryzowanie publicznej roli, jaką pełnią instytucje przechowujące dziedzictwo kulturowe. Copeland i Reed zaznaczyli, że nie mniej ważnym celem stało się wejście przez studenta w nową rolę – twórcy informacji społecznie pożytecznej. Autorka zauważyła, że kurs mógł być przewidziany na zbyt wczesnym etapie edukacji (1 i 2 rok), kiedy studenci nie są jeszcze gotowi do realizacji tak samodzielnych zadań. Sukces zależał w dużej mierze od indywidualnej motywacji. Dla wykładowcy realizacja programu również stanowiła duże wyzwanie. Czasochłonne okazało się indywidualne zaangażowanie w projekty wszystkich studentów realizujących zadania w różnych instytucjach, na zróżnicowanych materiałach. Jednak współpraca, według Copeland i Reeda, przyniosła ostatecznie więcej korzyści niż utrudnień. Biblioteka zyskała nowe grono odbiorców, zainteresowanie ze strony administracji uczelni oraz większe znaczenie w społeczności akademickiej i lokalnej, także poprzez oferowanie usług partnerom zewnętrznym. Za najcenniejszą uznano możliwość zapoznania studentów

³³ Ibidem, s. 167.

z działaniami wybranych instytucji kultury i ich rolą w społeczeństwie³⁴. Po dwóch pilotażowych semestrach kurs oficjalnie wszedł do programu studiów³⁵.

Z kolei Kristina Bross dostrzegła w metodzie service-learning możliwe antidotum na cyfrowe zubożenie informacyjne. Jako historyczka zauważyła potrzebę większego zaangażowania studentów w prace z oryginalnymi materiałami archiwalnymi. Według niej praca ze zbiorami już zdigitalizowanymi (które nie są aż tak liczne) nie pozwala na pokazanie pełni bogactwa magazynów archiwalnych i uwrażliwienie studentów na istniejące możliwości badawcze. Tak narodził się pomysł, żeby w ramach seminarium zatytułowanego „Archival Theory and Practice” studenci, we współpracy z instytucjami partnerskimi, brali udział w opracowaniu i opisie zasobów archiwalnych mniejszych archiwów. Oprócz nauki metodyki archiwalnej, która mogła lepiej przygotować ich do prowadzenia przyszłych badań naukowych, projekt ujawnił potrzebę większej integracji i budowania tożsamości lokalnej. Z tego powodu studenci w ramach zaliczenia kursu przedstawiali wyniki swoich prac również wśród nieakademików, podczas m.in. warsztatów i pokazów dotyczących lokalnej historii i kultury, ucząc się przy okazji rozmawiać z różnorodnymi typami odbiorców³⁶.

Ponadto w piśmiennictwie można znaleźć przypadki, w których metoda service-learning traktowana jest nie tylko jako sposób nauczania pojedynczego kursu, ale również jako koncepcja kształtowania całego programu nauczania. O korzystnym wpływie service-learning na osiąganie zamierzonych efektów kształcenia w edukacji archiwalnej pisał Livingston. Autor przedstawił studium przypadku przeprojektowania archiwistycznego programu kształcenia przez Bibliotekę Waltera Stierna we współpracy z Wydziałem Historii na Uniwersytecie Stanu Kalifornia. Spostrzeżenie, że uczniowie mają coraz mniejszą styczność z realnymi źródłami historii i kultury³⁷, stanowiło bezpośredni impuls do zwiększenia nacisku na zdobywanie przez nich praktycznych umiejętności. Główny cel nowo powstałych

³⁴ S.S. Copeland, *The History Laboratory: Service-Learning at Cleveland State Community College Library*, „Tennessee Library” 2011, t. 61(4), <https://www.tnla.org/page/468> [dostęp: 10.05.2025].

³⁵ Eadem, *History Lab: Combining Service Learning, Research Methods, and Digital Archives*, *Archival Journal*, <https://www.archivejournal.net/essays/sarah-shippy-copeland-commentary/> [dostęp: 10.05.2025].

³⁶ K. Bross, *Portable Pedagogy: Neighborhood Archives through Graduate Service Learning*, „American Quarterly” 2016, t. 68(2), s. 397–399, <https://muse.jhu.edu/pub/1/article/622094> [dostęp: 10.05.2025].

³⁷ C.B. Livingston, *Imagined...*, s. 216–217.

kursów stanowiło zatem rozwijanie zainteresowań studentów i wskazanie możliwości współpracy w społeczności po zdobyciu dyplomu. Uniwersytet, wraz z regionalnymi instytucjami partnerskimi, umożliwiał uczestnikom zastosowanie zdobytej wiedzy teoretycznej w praktyce podczas realizacji działań wraz z archiwistami. Duży nacisk położono na rozwijanie umiejętności współpracy i zaangażowania w projekty społecznie użyteczne³⁸. W trakcie jednego z semestrów studenci odbyli trzy wizyty studyjne: w muzeum, bibliotece i archiwum społecznym, które kończyły się realizacją takich projektów jak np. pomoc w gromadzeniu materiałów archiwalnych związanych z daną społecznością lub kwerenda dotycząca historii danego budynku. Podobnie jak w przypadku projektu opisywanego przez Matsuchi, problemem okazała się niewystarczająca ilość czasu przewidzianego na realizację zadań. Livingston zwrócił również uwagę na konieczność utrzymywania kontaktu i bieżącego monitorowania stopnia zaawansowania zadań projektowych przez cały okres ich trwania, a nie tylko w chwili jego zakończenia. Zdaniem badacza wspólne działanie podejmowane w kierunku niwelowania błędów ma ogromną wartość dydaktyczną i jest rzeczywistym momentem „uczenia się” przez studentów. Ponadto w opinii wykładowców wymagana będzie poprawa procesu dokumentowania doświadczeń zdobywanych przez uczestników. Zauważono również korzyści płynące dla instytucji partnerskich, chociaż dostrzeżono, że obszar ten wymagać będzie w przyszłości głębszego zbadania. Efektem realizacji projektu było nawiązanie przez kilku studentów współpracy z zaangażowanymi instytucjami w ramach wolontariatu. Według Livingstona wdrożony program odniósł sukces, przygotowując efektywniej studentów do przyszłej pracy i umożliwiając nawiązanie ściślejszych relacji społecznych. Z drugiej jednak strony wymagał on badań nad jego realną efektywnością dla każdego z uczestniczących w nim podmiotów. Livingston zaproponował przeprowadzenie kolejnych case studies i analiz wdrożenia service-learning na studiach archiwistycznych³⁹.

Service-learning jako koncepcja całościowego programu studiów archiwistycznych została natomiast wykorzystana w Clayton State University w stanie Georgia. W 2009 r. uruchomiono studia magisterskie, których program powstał we współpracy z Georgia Archives i National Archives and Records Administration (NARA) Southeast Region. Dla jego twórców istotne było, aby nauczanie archiwistyki powiązać z kształceniem umiejętności technologicznych

³⁸ Ibidem, s. 220–221.

³⁹ Ibidem, s. 222–224.

oraz uczeniem przez zaangażowanie (poprzez świadczone usługi)⁴⁰. Ustalono, że realizacja każdego kursu będzie powiązana z wykonywaniem przez studentów projektów, od jednodniowych do semestralnych, odbywających się we współpracy z regionalnymi instytucjami⁴¹. Twórcy programu studiów starali się dostosować go do wyzwań, z którymi mierzy się środowisko archiwalne. W ten sposób w 2015 r. do zakresu nauczania włączono wątki związane ze sprawiedliwością społeczną, rozumianą jako wsłuchiwanie się i dokumentowanie głosów różnych społeczności⁴², przede wszystkim tych, których istnienie nie znalazło dotąd wystarczającej reprezentacji w dziedzictwie kulturowym i dokumentacyjnym. Realizacja tej misji mogła się odbyć poprzez włączenie do programu nauczania kursów, w ramach których studenci podejmują współpracę z wieloma grupami społecznymi⁴³. Pomysłodawcy pierwotnego programu studiów zauważyli, że ocenie końcowej podlegać może stopień realizacji przyjętych w kursie celów, postawy uczestników lub oba te komponenty, a sama ewaluacja, w zależności od projektu, może odbywać się na różnych jego etapach⁴⁴. Wśród narzędzi służących ocenie wskazano m.in. ankiety, obserwacje, dzienniki doświadczeń oraz oceny uczestników⁴⁵.

Omówione w tej części przykłady implementacji service-learning do archiwistycznych kursów i programów kształcenia na arenie międzynarodowej, zarówno w wariacie metodologicznym, jak i strategicznym, wyraźnie pokazują, że współpraca instytucji kultury z ośrodkami uniwersyteckimi, oscylująca wokół tworzenia archiwów cyfrowych i dokumentowania działalności różnorodnych społeczności, jest intensywnie dyskutowana na łamach archiwistycznej literatury fachowej⁴⁶. Rosnąca popularność tego rodzaju działań może dowodzić, że są to

⁴⁰ C. Long, *Developing and Implementing a Master of Archival Studies Program: A Collaborative Effort of a State University, a State Archives, and the National Archives and Records Administration on JSTOR*, „Journal of Education for Library and Information Science” 2011, t. 52(2), s. 111–113, <https://www.jstor.org/stable/41308886> [dostęp: 10.05.2025].

⁴¹ Ibidem, s. 115.

⁴² J.F. Kitchens, *Engaging with Silences: Clayton State Master of Archival Studies Program's Approach to Teachings*, „The International Journal of Information, Diversity, & Inclusion” 2021, t. 5(2), s. 102–103, <https://www.jstor.org/stable/48645275> [dostęp: 10.05.2025].

⁴³ Ibidem, s. 107.

⁴⁴ C. Long, *Developing...*, s. 116.

⁴⁵ Ibidem, s. 115.

⁴⁶ S.A. Buchanan, E. Barsan, E. III Benoit, A. Cocciolo, A.M. Johnson et al., *Inventing and implementing future-ready archival education*, ALISE 2021 Special Interest Group Sessions, 2021, <https://hdl.handle.net/2142/110919> [dostęp: 10.05.2025].

inicjatywy szczególnie potrzebne dla każdej ze stron biorących udział w procesie service-learning.

Aspekt praktyczny edukacji archiwalnej w Polsce

W przypadku edukacji archiwalnej w Polsce termin service-learning w zasadzie nie występuje. Wydaje się, że aktywności tego rodzaju, jeśli są podejmowane, funkcjonują pod innymi nazwami. Brakuje przekrojowych opracowań związanych nie tylko z implementacją metody service-learning, ale również dokumentujących próby integracji teoretycznego i praktycznego aspektu uniwersyteckiego kształcenia archiwistów w Polsce, co z kolei znacznie utrudnia formułowanie rzeczonych wniosków w tym zakresie.

W polskich programach kształcenia kursy zapewniające studentom praktyczny, a przede wszystkim autentyczny kontekst ich przyszłej pracy stanowią mniej niż 30% wszystkich przedmiotów oferowanych zarówno na poziomie licencjackim, jak i magisterskim. Proces łączenia teorii archiwalnej z praktyką, zwłaszcza w realnym środowisku pracy, jest jednym z podstawowych wyzwań współczesnej edukacji archiwistycznej⁴⁷.

Kształcenie archiwistów na polskich uniwersytetach obejmuje pewien stopień współpracy z otoczeniem społecznym uczelni – tzw. interesariuszami⁴⁸. Do ich grona zaliczają się m.in. różne typy archiwów, twórcy dokumentacji, administracja państwowa i samorządowa, a czasem także sami użytkownicy archiwów. Współprace te realizowane są zazwyczaj w formie praktyk studenckich,

⁴⁷ K. Gniadek, H. Mazur, *Vysokoškolské vzdelávanie archivárov v poľsku v samostatných študijných odboroch*, „Slovenská Archivistika” 2023, r. 53(2), s. 35–51.

⁴⁸ Są to instytucje biorące udział lub wspomagające efektywne kształcenie studentów na kierunkach studiów realizowanych przez konkretną jednostkę uczelni. W przypadku Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu są to m.in. Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej, Archiwum Państwowe w Toruniu, Archiwum Wojskowe w Toruniu, Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej i in., zob. Wydział Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (dalej: UMK), Współpraca, <https://www.historia.umk.pl/dzialalnosc/wspolpraca/> [dostęp: 15.05.2025]. W przypadku Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej są to np. Narodowe Archiwum Cyfrowe, Archiwum Narodowe w Krakowie, Archiwum Jezuitów Kłodzkich i in., zob. Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej (dalej: UKEN), Współpraca naukowo-dydaktyczna, <https://ihia.uken.krakow.pl/wspolpraca-naukowo-dydaktyczna/> [dostęp: 15.05.2025].

koordynowanych przez uczelnię staży płatnych⁴⁹ (będących formą tymczasowego zatrudnienia studenta w instytucji współpracującej, łączącą zdobywanie doświadczenia zawodowego z wynagrodzeniem) lub wolontariatów, polegających na współpracy z instytucją dziedzictwa, podczas której studenci pod okiem doświadczonych fachowców, wykonując zlecone im zadania, zdobywają doświadczenie zawodowe⁵⁰. Zdarzają się także projekty oparte na współpracy metodycznej⁵¹, takie jak np. ratowanie dziedzictwa archiwalnego i udział studentów w przedsięwzięciach mających na celu porządkowanie dokumentacji, jej opracowywanie (opisywanie archiwaliów, tworzenie pomocy archiwalnych) oraz podejmowanie różnych form edukacyjnych i popularyzacyjnych, promujących zarówno zasób archiwalny, archiwa, jak i zawód archiwisty jako taki⁵². Jest to jednak zwykle aktywność dodatkowa, a same projekty nie są realizowane w ramach zajęć przewidzianych w programie nauczania. Niedostatek literatury na ten temat nie pozwala na zapoznanie się z efektami przytoczonych działań i ich weryfikację.

⁴⁹ Np. Projekt #powerWNH „Humanista – Stażysta – Menadżer! Zarządzanie dziedzictwem kulturowym” – projekt Wydziału Nauk Historycznych UMK dofinansowany w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020, zob. PowerWNH, O projekcie #powerWNH, https://powerwnh.umk.pl/pages/main_page/ [dostęp: 15.05.2025]. Studenci archiwistyki w ramach tych staży wykonywali prace związane z porządkowaniem archiwów bieżących, zarządzaniem dokumentacją w instytucji czy obsługą biurową.

⁵⁰ Na UMK w Toruniu studenci kierunku „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” zdobywają doświadczenie zawodowe w ramach staży wolontariackich np. w ramach współpracy z Fundacją Generał Elżbiety Zawackiej będącej największym w regionie archiwum społecznym. Adepti archiwistyki przyczynili się m.in. do digitalizacji zasobu archiwum i udostępnienia tych materiałów w Kujawsko-Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej, zob. efekty: Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa, Archiwum Zawackiej, <https://kpbk.umk.pl/dlibra/collectiondescription/130> [dostęp: 21.05.2025].

⁵¹ Od 2024 r. studenci kierunku „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” UMK w Toruniu pod kierownictwem dr Katarzyny Łukasiak pomagają w porządkowaniu i opisanu dokumentacji medycznej w toruńskim Hospicjum „Nadzieja”.

⁵² W ramach nawiązanej w 2020 r. współpracy między Instytutem Historii i Archiwistyki UKEN a Archiwum Jezuitów Kłodzkich dotychczas zorganizowano dwa wyjazdy studyjne pod nazwą „Letnia Szkoła Archiwalna”. W trakcie spotkań studenci mieli okazję poznać osoby zajmujące się konserwacją i zachowaniem zasobu, a także przeprowadzić skontrum wybranych zespołów archiwalnych, zob. MojaBrama, Krakowska Letnia Szkoła Archiwalna – w Kłodzku, <https://www.mojabrama.pl/2022-10/krakowska-letnia-szko%C5%82-archiwalna-%E2%80%93-w-k%C5%82odzku?v=20221116174728> [dostęp: 29.05.2025]; Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej, Archiwa, <https://ihia.uken.krakow.pl/wspolpracanaukowo-dydaktyczna/archiwa/> [dostęp: 29.05.2025].

Warunki, zakres i możliwości implementacji service-learning w dydaktyce archiwistyki w Polsce

Jak wynika z powyższych przykładów, na polskich uczelniach wyższych nie brakuje prób wykorzystania metod dydaktycznych angażujących studentów archiwistyki i służących kształceniu szeroko pojętych kompetencji społecznych. Można zatem wnioskować, że kadra uniwersytecka zdaje sobie sprawę ze znaczenia, jakie dla profesjonalnej edukacji archiwistycznej ma możliwość doświadczania przez studentów realiów pracy archiwisty. Wykorzystanie w tym celu metody service-learning, włączającej w proces dydaktyczny potencjalnych pracodawców przy jednoczesnym angażowaniu studentów w projekty dające im poczucie sprawczości i odpowiedzialności za powierzone zadania, otwiera przed nowoczesnym nauczaniem archiwistyki szerokie perspektywy i możliwości sprostania określonym wymaganiom współczesnego rynku pracy.

Mając na uwadze dotychczasowe doświadczenia zagraniczne, trzeba w tym miejscu zauważyć, że service-learning można rozumieć i wdrażać na dwa sposoby – jako strategię kształcenia lub metodę nauczania. Przyjęcie koncepcji service-learning jako strategii oznaczałoby konieczność przeprojektowania dotychczasowych programów studiów w celu zwiększenia procentowego udziału kursów, których efekty nauczania osiągane byłyby poprzez zdobywanie przez studentów praktycznych doświadczeń zawodowych. Obecność service-learning na poziomie 30% wszystkich kursów wydaje się wówczas niewystarczająca. Jednakże przyjęcie tego rodzaju strategii nauczania nie może ograniczyć się do zwiększania liczby godzin zajęć praktycznych. Niezbędne jest również wyznaczenie celów edukacyjnych obejmujących studia archiwistyczne w ogóle (na poziomie licencjackim i magisterskim), a nie tylko poszczególne kursy.

Przyjęcie holistycznego podejścia znalazłoby odbicie w takim konstruowaniu programów nauczania, aby realizujący je studenci mieli szansę uczestniczyć w dłuższych niż jednosemestralne współpracach projektowych. Zadania wykonywane w trakcie projektów długookresowych powinny być dostosowane do poziomu wiedzy i umiejętności studentów i uwzględniać kompetencje twarde (zawodowe) nabywane w poprzednim semestrze. Korzyścią z przyjęcia tej strategii byłoby nawiązywanie przez studentów głębszych relacji z instytucjami zewnętrznymi. Tego rodzaju kontakty interpersonalne mogłyby ułatwić adeptom archiwistyki wejście w przyszłości na rynek pracy, a w niektórych przypadkach również poznanie przyszłego pracodawcy.

Service-learning można postrzegać zatem jako wymianę barterową, w której studenci nabywają realne doświadczenie zawodowe i szlifują swoje kompetencje miękkie, instytucja partnerska zyskuje wsparcie merytoryczne oraz kadrowe, a lokalna społeczność otrzymuje dostęp do wartościowych materiałów źródłowych, a także odkrywa i dostrzega potencjał, empatyczne oblicze oraz społecznie wrażliwy wymiar instytucji archiwalnych.

Nasuwa się przy tym wniosek, że szczególne korzyści ze współpracy w duchu service-learning mogą odnieść te archiwa, które ze względu na różnego rodzaju ograniczenia (m.in. finansowe, kadrowe, lokalowe) nie są w stanie samodzielnie realizować zadań wpisanych w funkcjonowanie tego typu jednostek. Mogą to być małe instytucje, np. archiwa społeczne, charakteryzujące się dużym zróżnicowaniem w odniesieniu do znajomości metodyki archiwalnej przez pracowników. Dzięki projektom service-learningowym jednostki te mają szansę otrzymać profesjonalne wsparcie, na które w innych okolicznościach nie mogłyby liczyć.

Z analizy zagranicznej literatury branżowej wynika również, że szczególną popularnością cieszą się projekty angażujące studentów w gromadzenie dokumentacji, jej opracowanie i kreowanie cyfrowych źródeł przekazu informacji (archiwa cyfrowe, Wikipedia). Liczba kursów, które mogłyby odbywać się z wykorzystaniem tego wariantu metody service-learning, wydaje się duża. Jeśli punktem wyjścia do rozważań staną się zadania realizowane przez różnego typu archiwa, to zaangażowanie przez doświadczenie może być wywoływane w ramach działań związanych zarówno z gromadzeniem, przechowywaniem, opracowaniem i udostępnianiem zasobu archiwalnego, jak i z popularyzacją, edukacją czy działalnością promocyjną archiwów. Jest to kwestia indywidualna. Być może tam, gdzie jedni badacze nie dostrzegają płaszczyzny współpracy, inni ją zauważą i podjęte inicjatywy przyniosą wymierne rezultaty każdej ze stron.

Warto w tym miejscu podkreślić, że aby projekty service-learningowe przyniosły spodziewany efekt, muszą zostać odpowiednio zaaranżowane. Wśród warunków niezbędnych do wdrażania service-learning w Polsce znajdują się z pewnością: znajomość samej metody i chęć do jej implementacji (po stronie wykładowcy akademickiego), pomysł na realizację zajęć, zidentyfikowanie problemu do rozwiązania, znalezienie instytucji współpracującej.

Samo przygotowanie projektu w dużej mierze należy z kolei do zadań wykładowcy, którego rolą jest przede wszystkim: prowadzenie studentów przez kolejne etapy projektu, udzielanie pomocy w rozwiązywaniu zadań/problemów, rejestrowanie postępów w realizacji zadań, identyfikowanie zaistniałych błędów,

prorowadzenie dziennika z badania, konfrontowanie osiągniętych wyników/efektów z zarejestrowanymi na wstępie potrzebami (zgłoszonymi np. przez instytucję partnerską), sprawdzanie efektywności podjętych przez studentów działań i ich zgodności z wytycznymi/normami/metodami, po zakończeniu projektu przeprowadzenie wśród studentów ewaluacji, mającej na celu identyfikację błędów i słabych punktów dostrzeżonych w trakcie realizacji przedsięwzięcia (np. co zrobilibyśmy inaczej, jeśli drugi raz byśmy rozwiązywali dany problem).

W oparciu o przeprowadzone badanie typu *desk research* sformułowana została lista działań, które mogą być podejmowane w dydaktyce archiwistyki w Polsce na bazie podejścia service-learning. Należy podkreślić, że lista ta nie aspiruje do bycia kompletnym wykazem tego typu aktywności, a jedynie stanowi przyczynek do dalszej dyskusji oraz inspirację dla wykładowców zainteresowanych wprowadzaniem nowych metod dydaktycznych w nauczaniu archiwistyki.

1. Gromadzenie i wywoływanie źródeł, współpraca z przedpołem archiwalnym:
 - a. udział w projektach dokumentacyjnych,
 - b. promowanie projektów dokumentacyjnych,
 - c. praktyczne stosowanie strategii dokumentacyjnych (np. documentation strategy oraz collecting project),
 - d. aktywne tworzenie archiwów historii mówionej (oral history),
 - e. umiejętność przeprowadzania wywiadów ze świadkami historii,
 - f. tworzenie kolekcji tematycznych – zarówno materiałów tradycyjnych, jak i cyfrowych,
 - g. tematyczna archiwizacja Webu,
 - h. tworzenie oddolnych archiwów webowych,
 - i. gromadzenie dokumentów życia społecznego,
 - j. śledzenie rynku archiwaliów i wspieranie archiwalnych komisji do spraw zakupu archiwaliów,
 - k. umiejętność współpracy z darczyńcami i przejmowanie archiwaliów w formie darów (ewentualnie depozytów),
 - l. tworzenie normatywów kancelaryjnych,
 - m. weryfikacja i ocena instrukcji archiwalnych,
 - n. audyt archiwum zakładowego,
 - o. szkolenia dla archiwistów zakładowych.
2. Współpraca w zakresie opracowania zasobu archiwalnego:
 - a. porządkowanie dokumentacji,
 - b. opisywanie archiwaliów,

- c. tworzenie pomocy archiwalnych tradycyjnych i cyfrowych,
 - d. umiejętność posługiwania się i tworzenia słów kluczowych,
 - e. budowanie tezaury,
 - f. tworzenie baz danych i archiwów cyfrowych,
 - g. analiza, ocena i ewentualnie poprawa systemów informacji archiwalnej,
 - h. opisywanie fotografii,
 - i. wykorzystywanie narzędzi AI w opisie archiwalnym, zwłaszcza w przypadku fotografii,
 - j. współpraca z genealogami przy tworzeniu tematycznych baz.
3. Kontakty z użytkownikami archiwów:
- a. tworzenie materiałów szkoleniowych,
 - b. tworzenie instrukcji dla użytkowników,
 - c. szkolenia dla użytkowników,
 - d. popularyzacja wiedzy o archiwum oraz zasobie archiwalnym w Internecie i mediach społecznościowych (np. Wikipedia, Facebook, Instagram, TikTok, Youtube),
 - e. tworzenie projektów edukacyjnych i popularyzatorskich (np. wystawy archiwalne, gry edukacyjne, lekcje archiwalne),
 - f. badanie potrzeb i zachowań użytkowników,
 - g. zdefiniowanie barier informacyjnych użytkowników,
 - h. audyt procedur udostępniania zasobu archiwalnego,
 - i. weryfikacja i ocena formularzy dla użytkowników,
 - j. projektowanie przestrzeni dla użytkowników w archiwum.
4. Budownictwo archiwalne, ochrona i przechowywanie zasobu:
- a. digitalizacja pozyskiwanych w ramach projektów studenckich materiałów archiwalnych,
 - b. ocena funkcjonalności (pod różnym kątem) budynków archiwalnych,
 - c. zarządzanie kryzysowe – przygotowywanie scenariuszy i planów działań dla archiwistów,
 - d. tworzenie map kontaktów w sytuacjach kryzysowych (np. instytucji w regionie mogących wspierać ratowanie zasobu w sytuacji kryzysowej),
 - e. definiowanie zagrożeń i przeciwdziałanie im w konkretnych instytucjach archiwalnych.

Instytucjonalne ramy implementacji service-learning: propozycje

Warto zauważyć, że implementacja podejścia dydaktycznego opartego na metodzie service-learning do dydaktyki archiwistyki w Polsce wymaga również wypracowania stosownych procedur wdrożeniowych. Czy powinna być to inicjatywa oddolna, czy jednak zinstytucjonalizowana? A jeśli zinstytucjonalizowana, to na jakim poziomie?

W przypadku rodzimych studiów można rozpatrywać organizację procesu service-learningowego na poziomie uczelnianym, jeśli zaś szerzej – za ewentualne plany wdrożeniowe odpowiedzialny mógłby być Departament Popularyzacji Działalności Archiwalnej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych lub Sekcja Edukacji Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Współpraca z uczelniami jest wszak wpisana w najnowszą strategię rozwoju Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (dalej: NDAP) jako działania służące realizacji celu strategicznego, związanego z rozwojem kompetentnych kadr w archiwach państwowych. Sposobem upowszechniania wypracowanych rozwiązań mogłaby stać się strona internetowa, będąca kontynuacją zakładki Strefa Edukacyjna, dostępnej na stronie NDAP w latach 2009–2015. Zakładka ta miała na celu „budowanie [...] wizerunku archiwów państwowych jako sieci nowoczesnych instytucji współpracujących w zakresie realizacji społecznej misji edukacyjnej”⁵³. Niestety, obecnie nie jest dostrzegalna intensyfikacja działań na płaszczyźnie uczelnie wyższe – NDAP (poza pewnymi wyjątkami⁵⁴).

W tym zakresie pewne doświadczenia ma już Sekcja Edukacji Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. W jej ramach wypracowano model kompetencji zawodowych, który stał się podstawą budowania programów kształcenia na kierunkach i specjalnościach archiwistycznych na polskich uczelniach. Sekcja ta wskazywała także na braki w wydawaniu podręczników do nauczania archiwistyki i podejmowała działania zmierzające do ich zniwelowania. Wydaje się więc, że podmiot ten mógłby upowszechniać metody przydatne w dydaktyce na kierunkach archiwistycznych (w tym także metodę service-learning), czego przejawy obserwowano już w przeszłości. Jednakże znikoma współpraca (bądź nawet pewien opór w przyjmowaniu proponowanych rozwiązań) z uczelniami kształcącymi archiwistów

⁵³ Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Sprawozdanie z działalności archiwów państwowych w 2010 r., s. 39, <https://www.gov.pl/web/archiwa/rok-2010> [dostęp: 28.07.2025].

⁵⁴ Od 2022 r. NDAP organizuje coroczne wykłady międzynarodowe „Konarski Lectures”, na które zapraszani są wykładowcy i studenci kierunków archiwistycznych.

w Polsce spowodowała, że główne obszary działań Sekcji Edukacji nie obejmują już, w takim zakresie jak wcześniej, dydaktyki w szkołach wyższych⁵⁵.

Dotychczasowe doświadczenia z implementacją podejścia service-learning na kierunkach archiwistycznych za granicą jasno wskazują, że ich organizacja jest ruchem oddolnym. To wykładowcy wdrażają w życie ideę i realizują kursy we współpracy z otoczeniem zewnętrznym. Service-learning może się jednak przeurodzić w koncepcję nauczania projektowaną i realizowaną przez jednostki ogólnouczone, czego przykłady można już odnaleźć⁵⁶.

Odpowiedzią na problem efektywnej implementacji service-learning w dydaktyce archiwistyki w Polsce może być także wspieranie się krajowymi doświadczeniami przedstawicieli innych dyscyplin i instytucji. W polskim piśmiennictwie naukowym nie brakuje opracowań zmierzających zarówno do objaśnienia podstawowych założeń teoretycznych podejścia service-learning, jak i egzemplifikacji jego praktycznej realizacji⁵⁷. Podejmowane są również działania mające na celu zinstytucjonalizowanie tej metody. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje uczestnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (dalej: KUL) w międzynarodowym projekcie „UNISERVITATE: Service-learning in Catholic Higher Education”. W ramach tej inicjatywy wypracowano praktyczne narzędzie – przewodnik metodyczny dla nauczycieli chcących realizować zajęcia metodą service-learning⁵⁸ – oraz opublikowano internetową bazę wiedzy o metodzie service-learning, dostarczającą przykładów zajęć zrealizowanych w obrębie nauk społecznych, humanistycznych, przyrodniczych, technicznych, prawnych, teologii i medycyny⁵⁹. Omawiane przedsięwzięcie zdaje się rozwijać dynamicznie: w jego ramach KUL organizuje warsztaty, szkolenia i konferencje, a dla zaintere-

⁵⁵ Zob. Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Sprawozdania Sekcji Edukacji Archiwalnej z lat 2017–2022, <https://sap.waw.pl/sekcje/sekcja-edukacji-archiwalnej/> [dostęp: 6.08.2025].

⁵⁶ UNISERVITATE: Service-learning in Catholic Higher Education, Raport i rekomendacje. Międzynarodowa konferencja i warsztaty „Nauka Poprzez Służbę” 25–26 listopada 2021, oprac. J. Kamiński, P. Liszka, I. Pietrzak, A. Łukasiewicz, M. Łysiak, s. 14, <https://bit.ly/41eMeyQ> [dostęp: 28.07.2025].

⁵⁷ D. Gierszewski, *Uczenie...*, s. 80–85; eadem, *Edukacja obywatelska w przestrzeni lokalnej*, Kraków 2017; A.K. Badora, *Edukacja przez służbę czynnikiem dynamizującym aktywność twórczą osoby, w procesie kształcenia przyszłych nauczycieli edukacji elementarnej*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2025, t. 20, nr 2(77), s. 121–135, <https://doi.org/10.35765/eetp.2025.2077.08>.

⁵⁸ J. Kamiński, M. Łysiak, A. Badora, *Service Learning dla nauczycieli akademickich. Przewodnik metodyczny*, Lublin 2023, <https://doi.org/10.31743/kul.9788382881615>.

⁵⁹ Service learning. Razem dla społeczności, Lublin 2023, https://www.kul.pl/files/841/public/ddu/sl/SL_na_KUL-_Razem_dla_Spoledznosci-.pdf [dostęp: 4.08.2025].

sowanych prowadzeniem zajęć przy wykorzystaniu metody service-learning powstała wyszukiwarka z ofertami takiej współpracy⁶⁰. Pokłosiem jednej ze zorganizowanych konferencji było także stworzenie rekomendacji dla instytucjonalizacji service-learning w KUL. Zalecenia te – chociaż z założenia dedykowane jednej uczelni – bez wątpienia mogą być implementowane na potrzeby innych ośrodków kształcenia w Polsce⁶¹.

Warto w tym miejscu zauważyć, że service-learning to coś więcej niż jedynie metoda dydaktyczna. Założenia service-learningowe niejednokrotnie realizowane są także przez inne krajowe podmioty, traktujące to podejście jako wariację na temat metody projektowej, wykorzystywanej do pracy z młodzieżą i lokalną społecznością. Dobrym przykładem tego typu inicjatyw jest chociażby działalność Miejskiej Strefy Kultury w Łodzi⁶². Chociaż polskie doświadczenia o tym charakterze nie były dotąd bezpośrednio związane z archiwistyką, z pewnością stanowią cenną wskazówkę przy wdrażaniu metody service-learning także w omawianym obszarze. Szczególnie przydatne mogą okazać się powstałe dotąd podręczniki i inne materiały szkoleniowe stworzone przez uczelnie oraz podmioty realizujące założenia service-learning w sposób „terenowy”⁶³.

Biorąc pod uwagę opisane powyżej doświadczenia, zasadne wydaje się inicjowanie metody service-learning przez samych wykładowców. Bez osób rozumiejących ideę i zaangażowanych w jej realizację nie będzie możliwe wypracowanie dobrych praktyk w ramach kształcenia archiwistów w Polsce. Dopiero w kolejnym etapie przyjmowania tego podejścia dydaktycznego możliwe stanie się budowanie struktur ogólnouczelnianych, które mogą dostarczać konkretnych rozwiązań

⁶⁰ Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wyszukiwarka ofert współpracy w zakresie Service Learning, https://www.kul.pl/wyszukiwarka-ofert-wspolpracy-w-zakresie-service-learning,art_104676.html [dostęp: 4.08.2025].

⁶¹ UNISERVITATE...

⁶² Miejska Strefa Kultury w Łodzi, Service Learning w kulturze – efektywne zaangażowanie młodzieży w projekty społeczne, <https://msk.lodz.pl/service-learning-w-kulturze-efektywne-zaangazowanie-mlodziezy-w-projekty-spoeczne/> [dostęp: 4.08.2025].

⁶³ M. Gołębiowska, B. Józwiak, G. Kwiatkowski, J. Czerniak, J. Kamiński, *Laboratorium Design Thinking. Kurs design thinking dla nauczycieli akademickich nauk społecznych*, Lublin 2022, <https://www.design-lab.pl/ebook> [dostęp: 4.08.2025]; A.B. Gregorová, T. Matulayová, L. Tkadlčíková, V. Vodseďálek, A.S. Rusu et al., *Service-learning for teachers in higher education institutions*, Kluž-Napoka 2020, <http://bit.ly/45fetyI> [dostęp: 4.08.2025]; A.B. Gregorová, T. Fabac, M. Hauser, S. Novota, D. Bere et al., *Service learning w pracy z młodzieżą. Podręcznik dla tutorów, edukatorów i nauczycieli*, Warszawa 2022, <https://bit.ly/455Qths> [dostęp: 28.07.2025]; Service learning w pracy z młodzieżą. Metoda zdobywania wiedzy i umiejętności przez społeczne zaangażowanie, https://ochotnicy.waw.pl/images/bazawiedzy/CW/SERVICE_LEARNING.pdf [dostęp: 4.08.2025].

wspierających implementowanie service-learning do różnych kierunków studiów, poprzez m.in. zapewnienie niezbędnych funduszy, upraszczanie procedur, ewaluację wdrożeń czy organizację szkoleń⁶⁴.

Potencjalne wyzwania i ograniczenia w krajowej dydaktyce archiwistyki opartej na podejściu service-learning

Przeprowadzona analiza archiwistycznego piśmiennictwa zagranicznego uwiarygodniała, że wyzwaniem najczęściej dostrzeganym przez badaczy w związku ze stosowaniem metody service-learning w dydaktyce archiwistyki była jej czasochłonność, występująca na poziomie oddolnych inicjatyw oraz instytucjonalnej implementacji⁶⁵. Ograniczenia czasowe, wynikające z długości trwania zarówno pojedynczych zajęć, jak i całego semestru i roku akademickiego, nie zawsze pozwalały na taki stopień wykończenia projektów, jaki odpowiadałby nie tylko instytucji partnerskiej, ale również samym studentom. Choć czasochłonność tej metody była bez wątpienia odczuwalna przez uczestników zajęć, pozostałe podmioty procesu – szczególnie wykładowcy – również mierzyli się z jej skutkami. Trudność ta prawdopodobnie odczuwana byłaby także w przypadku zastosowania service-learning w polskiej dydaktyce archiwistyki. Organizując tego typu projekty, należy mieć na uwadze, że service-learning jest procesem wieloletnim i stopniowym, wymagającym stworzenia „odpowiednich dokumentów i regulacji, wachlarza zajęć service-learningowych, szkoleń, wsparcia finansowego oraz rozwoju i ewaluacji nowych zajęć”⁶⁶. Nawiązanie kilkuletniej współpracy z jednym podmiotem i realizowanie projektu w sposób etapowy przez kolejne roczniki może stanowić jeden ze sposobów zniwelowania omawianych trudności.

Do wyzwań występujących po stronie wykładowców zalicza się także konieczność bieżącego monitorowania realizowanych przez studentów zadań (wpływająca na wspomnianą czasochłonność metody) oraz problemy związane z dokumentowaniem ich doświadczeń. Poznanie opinii i odczuć kursantów w stosunku do różnych elementów projektu – od samego w nim udziału, przez organizację i wykonywanie poszczególnych zadań, aż po udostępnianie efektu końcowego – jest niezbędne do późniejszej oceny wzrostu (bądź spadku) ich motywacji do

⁶⁴ UNISERVITATE..., s. 15.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ J. Kamiński, M. Łysiak, A. Badora, *Service Learning...*, s. 37.

zdobywania wykształcenia (i późniejszej pracy) w branży archiwistycznej oraz wpływu metody service-learning na ogólnie pojęty rozwój (społeczny, emocjonalny, komunikacyjny itd.) wszystkich uczestników zajęć. Jako że kursanci zazwyczaj kierują swoje zaangażowanie w stronę realizacji zadań merytorycznych (i słusznie), ich motywacja do wypełniania końcowych ankiet może być niewysoka. Niemniej jednak odczucia każdego podmiotu biorącego udział w procesie service-learningowym są równie ważne i cenne z perspektywy badacza odpowiedzialnego za organizację projektu. Warto w związku z tym dokumentację doświadczeń uczestników potraktować jako coś obligatoryjnego i uczynić z niej jedno z zadań w projekcie (np. poprzez obowiązek systematycznego prowadzenia dzienników w ramach zaliczenia przedmiotu).

Wyzwaniem występującym po stronie studentów jest z kolei obawa o jakość wykonywanej przez nich pracy, zwłaszcza w odniesieniu do upubliczniania efektu końcowego. Sytuacja, w której uczestnicy realizują zadania dla rzeczywistego odbiorcy, jakim jest zarówno instytucja partnerska, jak i – w szerszym rozumieniu – lokalna społeczność, stanowi dla kursantów dużą lekcję odpowiedzialności za wykonywaną pracę, tworzone treści i informacje przekazywane realnym odbiorcom. Może to rodzić uzasadnione emocje, takie jak lęk i niepokój, jednak ich występowanie wydaje się być do pewnego stopnia naturalne. W celu zniwelowania negatywnych skutków tego typu odczuć warto zapewnić studentom możliwość regularnej konsultacji merytorycznej zarówno z wykładowcą, jak i partnerem instytucjonalnym (co również nie pozostaje bez wpływu na czasochłonność metody).

Podobnie emocjonalna dla studentów – choć w nieco innym wymiarze – może okazać się konieczność udziału w pracy grupowej. Irytacja, wycofanie lub nadmierne przejmowanie odpowiedzialności – to zjawiska, które mogą wystąpić, gdy motywacja do realizacji zadania wśród członków grupy projektowej nie jest spójna. Sytuacje wymagające kooperacji i efektywnej komunikacji z innymi są jednak codziennością w każdej branży usługowej, a archiwistyka nie jest tu wyjątkiem. Możliwość szlifowania tego typu zdolności, choć nie zawsze komfortowa dla samych uczestników, jest w odczuciu autorek doświadczeniem ważnym i cennym w perspektywie przyszłej działalności zawodowej obecnych adeptów archiwistyki. W tego typu sytuacjach pomocna może okazać się interwencja wykładowcy i nadzór nad równomiernym podziałem obowiązków w grupie.

Innym typem barier mogących utrudnić realizację procesu service-learningowego są wyzwania o charakterze organizacyjnym, w tym duży stopień zaan-

gażowania każdej ze stron procesu, trudności ze strony partnera zewnętrznego (np. komunikacyjne) oraz kwestie finansowe⁶⁷. Z tą grupą blokad ściśle wiąże się także budowanie sieci współprac, samo w sobie będące źródłem licznych wątpliwości. Z jednej bowiem strony można zauważyć, że nie brakuje podmiotów, które wykazują chęć kooperacji z uczelniami (również w odniesieniu do kierunków archiwistycznych). Każdy uniwersytet ma wiele partnerstw, do których zaliczają się również instytucje z najbliższego otoczenia, więc działania lokalne nie wydają się być problemem. Z drugiej jednak strony zinstytucjonalizowanie takich aktywności niekoniecznie może przynieść pozytywne rezultaty. Podmioty, które zgłaszają chęć do przyjęcia praktykantów i wolontariuszy-archiwistów, zwykle oczekują realnej współpracy w jasno określonym przedziale czasowym. Pozostawanie jednym z potencjalnych partnerów, widocznym „w bazie” współprac bez klarownego horyzontu czasowego, może nie być dla tych instytucji satysfakcjonujące. Ponadto organizacje niejednokrotnie zgłaszają uniwersytetom potrzebę nawiązania współpracy w rozwiązywaniu konkretnych problemów, z którymi się mierzą (dotyczących np. opisu posiadanych archiwaliów bądź porządkowania dokumentacji). W takich przypadkach wartością dodaną jest sama sposobność współdziałania z lokalnymi organizacjami, firmami, jednostkami, a zajęcia mogą odbywać się w ich siedzibach. Gromadzenie danych i przeprowadzenie studiów wstępnych na miejscu, odwiedzenie instytucji, aby obserwować, rozmawiać z pracownikami i czerpać od nich wiedzę oraz doświadczenie, „podglądać” ich w codziennej, realnej pracy – oto kluczowe zalety tego typu kooperacji.

W opinii autorek budowanie zarówno instytucjonalnych, jak i (a może przede wszystkim) nieinstytucjonalnych sieci współprac, w które zaangażowani są przedstawiciele różnych podmiotów i grup społecznych (studenci, wykładowcy, archiwiści oraz bibliotekarze, a także twórcy dokumentacji i archiwów), może służyć wypracowaniu rozwiązań zaspokajających realne potrzeby nie tylko instytucji archiwalnych, ale także lokalnych społeczności. W efekcie realne staje się osiągnięcie długofalowych celów, związanych z umacnianiem tożsamości lokalnej, świadomości społecznej oraz odpowiedzialności za dziedzictwo dokumentacyjne.

W chwili obecnej najistotniejszym wyzwaniem utrudniającym wdrożenie podejścia service-learning w dydaktyce archiwistyki w Polsce wydaje się być brak konkretnego pomysłu i chęci, uwidaczniający się w przywiązaniu wykładowców do wypracowanych przez lata metod pracy dydaktycznej i tematyki realizowanych

⁶⁷ Ibidem, s. 48.

zajęć. Z drugiej strony wielu nauczycieli akademickich już teraz, w sposób nieświadomy, częściowo wdraża założenia service-learning w swojej pracy. Wykładowcy realizują zajęcia o zbliżonym charakterze jako swoiste case studies, współpracując z różnymi instytucjami metodą projektów czy portfolio. Rozwiązaniem dla wszystkich może okazać się promocja idei i upowszechnianie metody, która dostarczy nauczycielom nowych narzędzi i możliwości. Nie każdy musi prowadzić zajęcia w duchu service-learning – ogromną wartością tej metody wydaje się jej dobrowolność, a sukces może przynieść jedynie udział stron realnie zaangażowanych w realizowany projekt.

Podsumowanie

Przedstawiona w artykule koncepcja nauczania archiwistyki z wykorzystaniem podejścia service-learning wydaje się być atrakcyjna, ponieważ – jak wynika z dotychczasowego stanu badań – studenci zaangażowani w projekty o tym charakterze wystawieni zostają na działanie nowych, zewnętrznych czynników interakcji społecznych, które mogą wpływać na lepsze przygotowanie do prowadzenia przyszłych badań i odpowiedzialnego wykonywania zawodu archiwisty.

Jak zauważył Vetter, studenci, którzy przygotowywali wpisy do Wikipedii na podstawie źródeł historycznych, byli bardziej skłonni do wykorzystywania tego rodzaju materiałów do przyszłych badań i szerzenia wiedzy o ich atrakcyjności wśród pozostałych studentów⁶⁸. Dodatkowo analizowane piśmiennictwo dostarcza licznych przykładów na to, że stosowanie podejścia service-learning sprzyja integrowaniu się lokalnych społeczności, zaś uczestnicy – dzięki realizacji prac, które mogą przysłużyć się szeroko pojętemu otoczeniu społecznemu instytucji – zaczynają dostrzegać społeczną rolę zarówno instytucji archiwalnych, jak i samych archiwistów.

Dr Richard Lieberman, dyrektor La Guardia & Wagner Archives, planując z zespołem projekt w oparciu o podejście service-learning, zauważył, że największą wartość stanowić będzie sam proces uczenia się⁶⁹. Autorki zgadzają się z tą opinią i jednocześnie pragną podkreślić, że przyjęcie koncepcji service-learning jako metody nauczania wiąże się z koniecznością przeformułowania podejścia do

⁶⁸ M.A. Vetter, *Archive 2.0...*, s. 49.

⁶⁹ A. Matsuuchi, *Connecting...*, s. 52.

weryfikacji efektów uczenia się osiąganych przez studentów. Kluczowym celem nauczania powinno stać się zdobywanie przez uczestników nowych doświadczeń oraz rozwijanie kompetencji miękkich, nie zaś wykonanie zadania, które stanowi podstawę zaliczenia kursu.

Zdaniem autorek niniejszego tekstu service-learning można także powiązać z wyzwaniem edukacyjnym odnoszącym się do rozwoju narzędzi AI. Przyjęcie podejścia service-learningowego może stanowić odpowiedź na jedno z największych wyzwań współczesnej edukacji, jakim jest rosnąca popularność narzędzi opartych na sztucznej inteligencji i ich nieetyczne wykorzystywanie⁷⁰. Wciąż brakuje jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o to, w którym momencie kończy się samodzielna praca studenta, a zaczyna odtwórcze bazowanie na generatywnie wytworzonych treściach⁷¹. Już wkrótce dokona się rewolucja w edukacji, a jej nadejście wzbudza uzasadniony niepokój. W odpowiedzi na coraz efektywniej działające generatywne modele językowe, wspierające studentów w przyswajaniu wiedzy teoretycznej, konieczna stanie się reforma programów kształcenia poprzez położenie jeszcze większego nacisku na praktyczne nauczanie (nie tylko) archiwistyki. Strategia dydaktyczna zorientowana na doświadczenie, w którym dla realizacji wspólnych celów student pod okiem wykładowcy nawiązuje kontakt i współpracę z instytucją partnerską oraz innymi uczestnikami projektu, prawdopodobnie nie wyeliminuje użycia sztucznej inteligencji, ale być może wskaże, jak efektywnie wykorzystać tę technologię dla dobra społeczności. W opinii autorek intensyfikacja kontaktów międzyludzkich, wynikająca ze zwiększonego wykorzystania metody service-learning w dydaktyce archiwistyki, stanowić może swoiste remedium na hipotetyczną dominację sztucznej inteligencji w szkolnictwie wyższym.

Uwzględniając powyższe korzyści i mając na uwadze wskazane przez badaczy wyzwania, z jakimi zmagają się twórcy oraz uczestnicy projektów, w tym zwłaszcza ich czasochłonność, autorki stwierdzają, że przyjęcie koncepcji service-learning w kształceniu archiwistów w Polsce (w programach kształcenia oraz

⁷⁰ J. Crawford, M. Cowling, K.A. Allen, *Leadership is needed for ethical ChatGPT: Character, assessment, and learning using artificial intelligence (AI)*, „Journal of University Teaching and Learning Practice” 2023, t. 20(3), art. 02, <https://doi.org/10.53761/1.20.3.02>; D.O. Eke, *ChatGPT and the rise of generative AI: Threat to academic integrity?*, „Journal of Responsible Technology” 2023, t. 13(100060), <https://doi.org/10.1016/j.jrt.2023.100060>.

⁷¹ M. Bobula, *Generative artificial intelligence (AI) in higher education: a comprehensive review of challenges, opportunities, and implications* [preprint], „Journal of Learning Development in Higher Education” 2024, nr 30, s. 7, <https://doi.org/10.47408/jldhe.vi30.1137>.

w poszczególnych kursach) może przynieść pozytywne efekty zarówno dla adeptów archiwistyki, jak i instytucji partnerskich oraz lokalnych społeczności.

Na podstawie analizy dotychczasowych doświadczeń zagranicznych związanych z implementacją service-learning w dydaktyce archiwistyki przedstawiono możliwości zastosowania tej metody w rodzimej edukacji archiwalnej oraz zidentyfikowano hipotetyczne wyzwania i ograniczenia, mogące wystąpić w trakcie realizacji tego procesu. Wyodrębniono cztery główne obszary, w których realna wydaje się skuteczna implementacja omawianego podejścia. Zaliczono do nich: gromadzenie i wywoływanie źródeł, współpracę w zakresie opracowania zasobu archiwalnego, kontakty z użytkownikami archiwów oraz ochronę i przechowywanie zasobu. Zwrócono przy tym uwagę na możliwość instytucjonalizacji proponowanych działań service-learningowych. Zauważono, że – przynajmniej w początkowym etapie – bardziej znaczące od rozwiązań instytucjonalnych będą prawdopodobnie działania oddolne, pozostające w dużej mierze w gestii nauczycieli akademickich. Ich rola w efektywnym wdrażaniu service-learning, choć trudna do przecenienia, może nieść ze sobą istotne obciążenia w postaci m.in. dużych nakładów czasu i pracy, wyzwań związanych z koniecznością monitorowania zadań oraz dokumentowaniem doświadczeń studentów. Bez szczerej chęci, merytorycznego przygotowania i zaangażowania wykładowców w przygotowanie i nadzór nad wszystkimi etapami procesu skuteczne wdrażanie service-learning w dydaktyce archiwistyki nie będzie możliwe.

Omówione w artykule doświadczenia zagraniczne wskazują, że implementacja service-learning do archiwistycznych kursów i programów kształcenia oceniana była pozytywnie, mimo zidentyfikowanych w trakcie trwania tego procesu istotnych wyzwań dydaktycznych i organizacyjnych. Zdaniem autorek wdrożenie tego podejścia miałoby szansę odnieść sukces także w przypadku rodzimej archiwistyki. Konkretnie aktywności dydaktyczne, w których service-learning mogłoby być stosowane do kształcenia polskich archiwistów, ujęte zostały w wykazie i jako takie stanowią bezpośrednią inspirację do podjęcia innowacyjnych działań przez wszystkich dydaktyków archiwistyki zainteresowanych nowymi formami kształcenia.

Warto nadmienić, że próby świadomego wdrażania tej metody w dydaktyce archiwistyki w Polsce są już podejmowane przez autorki w krajowych ośrodkach akademickich w Toruniu (UMK) i Krakowie (UKEN). Szczegółowe omówienie refleksji nad skutecznością realizowanych działań service-learningowych wykracza

jednak poza ramy niniejszego artykułu. Będzie ono stanowić przedmiot przyszłych analiz autorek.

Bibliografia

- Alfirević N., Petković S., Zlatković Radaković M., *Contribution of Service-Learning and Supporting Factors to the Environmental Sustainability Commitment of Higher Education Institutions*, „Revija za socijalnu politiku” 2022, t. 29(1), s. 87–103, <https://doi.org/10.3935/rsp.v29i1.1857>.
- Angel C.M., *Collaboration among Faculty Members and Community Partners: Increasing the Quality of Online Library and Information Science Graduate Programs through Academic Service-Learning*, „Journal of Library & Information Services in Distance Learning” 2016, t. 10(1–2), s. 4–14, <https://doi.org/10.1080/1533290X.2016.1240741>.
- Badora A.K., *Edukacja przez służbę czynnikiem dynamizującym aktywność twórczą osoby, w procesie kształcenia przyszłych nauczycieli edukacji elementarnej*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2025, t. 20, nr 2(77), s. 121–135, <https://doi.org/10.35765/eetp.2025.2077.08>.
- Bobula M., *Generative artificial intelligence (AI) in higher education: a comprehensive review of challenges, opportunities, and implications* [preprint], „Journal of Learning Development in Higher Education” 2024, nr 30, s. 1–27, <https://doi.org/10.47408/jldhe.vi30.1137>.
- Bringe R.L., Hatcher J.A., *A service-learning curriculum for faculty*, „Michigan Journal of Community Service Learning” 1995, t. 2, s. 112–122, <http://hdl.handle.net/2027/spo.3239521.0002.111> [dostęp: 7.05.2025].
- Bringle R.G., Hatcher J.A., *Implementing service learning in higher education*, „The Journal of Higher Education” 1996, t. 67(2), s. 221–239, <http://dx.doi.org/10.2307/2943981>.
- Bross K., *Portable Pedagogy: Neighborhood Archives through Graduate Service Learning*, „American Quarterly” 2016, t. 68(2), s. 397–400, <https://muse.jhu.edu/pub/1/article/622094> [dostęp: 10.05.2025].
- Buchanan S.A., Barsan E., Benoit E. III, Cocciolo A., Johnson A.M. et al., *Inventing and implementing future-ready archival education*, ALISE 2021 Special Interest Group Sessions, <https://hdl.handle.net/2142/110919> [dostęp: 10.05.2025].
- Butin D.W., *The limits of service-learning in higher education*, „The Review of Higher Education” 2006, t. 29(4), s. 473–498, <https://doi.org/10.1353/rhe.2006.0025>.
- Cerny S.L., Svien L., Johnson J., Hansmeier B., *Using international, interprofessional service learning to promote transcultural self-efficacy and interprofessional attitudes in health science students*, „Journal of Occupational Therapy Education” 2018, t. 2(1), s. 1–18, <https://doi.org/10.26681/jote.2018.020104>.

- Chaterera F., Ngulube P., *Global perspectives on the challenges and prospects of accessing and using documentary heritage* [w:] *Handbook of Research on Advocacy, Promotion and Public Programming for Memory Institutions*, red. P. Ngulube, Hershey 2019, s. 42–61, <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-7429-3>.
- Chojecka J., *Archiwa otwarte. O obecności archiwów państwowych w przestrzeni publicznej w kontekście założeń, realizacji i efektów Strategii archiwów państwowych na lata 2010–2020*, „Archeion” 2019, t. 120, s. 122–135, <https://doi.org/10.4467/26581264ARC.19.005.11814>.
- Chorążyczewski W., *Zachęta do archiwistyki*, Toruń 2022.
- Cisek S., *Metoda analizy i krytyki piśmiennictwa w nauce o informacji i bibliotekoznawstwie w XXI wieku*, „Przegląd Biblioteczny” 2010, z. 3, s. 273–284, <https://doi.org/10.36702/pb.411>.
- Copeland S.S., *History Lab: Combining Service Learning, Research Methods, and Digital Archives*, *Archive Journal*, <https://www.archivejournal.net/essays/sarah-shippy-copeland-commentary/> [dostęp: 10.05.2025].
- Copeland S.S., *The History Laboratory: Service-Learning at Cleveland State Community College Library, „Tennessee Library”* 2011, t. 61(4), <https://www.tnla.org/page/468> [dostęp: 10.05.2025].
- Crawford J., Cowling M., Allen K.A., *Leadership is needed for ethical ChatGPT: Character, assessment, and learning using artificial intelligence (AI)*, „Journal of University Teaching and Learning Practice” 2023, t. 20(3), art. 02, <https://doi.org/10.53761/1.20.3.02>.
- Eke D.O., *ChatGPT and the rise of generative AI: Threat to academic integrity?*, „Journal of Responsible Technology” 2023, t. 13(100060), <https://doi.org/10.1016/j.jrt.2023.100060>.
- Elmborg J.K., Leighton H., Huffman H., *Service learning in the library and information science curriculum: The perspectives and experiences of one Multimedia/User Education class*, „Research Strategies” 2001, t. 18(4), s. 265–281, [https://doi.org/10.1016/S0734-3310\(03\)00003-X](https://doi.org/10.1016/S0734-3310(03)00003-X).
- Gierszewski D., *Edukacja obywatelska w przestrzeni lokalnej*, Kraków 2017.
- Gierszewski D., *Uczenie przez zaangażowanie, czyli czym jest Service-Learning?* [w:] *Edukacja w świecie zmian: wybór tekstów opublikowanych na platformie EPAL: 2022*, red. B. Habrych, Warszawa 2023, s. 80–85.
- Gniadek K., Mazur H., *Vysokoškolské vzdelávanie archivárov v poľsku v samostatných študijných odboroch*, „Slovenská Archivistika” 2023, r. 53(2), s. 35–51.
- Gołębiewska M., Józwik B., Kwiatkowski G., Czerniak J., Kamiński J., *Laboratorium Design Thinking. Kurs design thinking dla nauczycieli akademickich nauk społecznych*, Lublin 2022, <https://www.design-lab.pl/ebook> [dostęp: 4.08.2025].
- Gregorová A.B., Fabac T., Hauser M., Novota S., Bere D. et al., *Service learning w pracy z młodzieżą. Podręcznik dla tutorów, edukatorów i nauczycieli*, Warszawa 2022, <https://bit.ly/455Qths> [dostęp: 28.07.2025].

- Gregorová A.B., Matulayová T., Tkadlčíková L., Vodseďálek V., Rusu A.S. et al., *Service-learning for teachers in higher education institutions*, Kluž-Napoka 2020, <http://bit.ly/45fetyI> [dostęp: 4.08.2025];
- Kamiński J., Łysiak M., Badora A., *Service Learning dla nauczycieli akademickich. Przewodnik metodyczny*, Lublin 2023, <https://doi.org/10.31743/kul.9788382881615>.
- Kitchens J.F., *Engaging with Silences: Clayton State Master of Archival Studies Program's Approach to Teachings*, „The International Journal of Information, Diversity, & Inclusion” 2021, t. 5(2), s. 99–110, <https://www.jstor.org/stable/48645275> [dostęp: 10.05.2025].
- Kurkovsky S., *Student Reflections on Service-Learning in Software Engineering and Their Experiences with Non-technical Clients* [w:] *Proceedings of the ACM Conference on Global Computing Education*, t. 1, Nowy Jork 2023, s. 112–118, <https://doi.org/10.1145/3576882.361792>.
- Livingston C.B., *Imagined spaces, preserved places: a case study of historic preservation through applied learning environments and service-learning*, „The American Archivist” 2018, t. 81(1), s. 216–230, <https://doi.org/10.17723/0360-9081-81.1.216>.
- Long C., *Developing and Implementing a Master of Archival Studies Program: A Collaborative Effort of a State University, a State Archives, and the National Archives and Records Administration on JSTOR*, „Journal of Education for Library and Information Science” 2011, t. 52(2), s. 110–121, <https://www.jstor.org/stable/41308886> [dostęp: 10.05.2025].
- Marcus V.B., Atan N.A., Yusof S.M., Tahir L., *A systematic review of e-service learning in higher education*, „International Journal of Interactive Mobile Technologies (ijIM)” 2020, t. 14(6), s. 4–14, <https://doi.org/10.3991/ijim.v14i06.13395>.
- Matsuuchi A., *Connecting Wikipedia and the Archive: Building a Public History of HIV/AIDS in New York City*, „WikiStudies” 2017, t. 2, s. 41–64, https://egrove.olemiss.edu/wiki_studies/2 [dostęp: 10.05.2025].
- Mehra B., *Service Learning in Library and Information Science (LIS) Education: Connecting Research and Practice to Community*, „InterActions: UCLA Journal of Education and Information Studies” 2004, t. 1(1), <https://doi.org/10.5070/D411000532>.
- Mosweu O., *Experiential Learning in Graduate Archival Education at the University of Botswana*, „Mousaion: South African Journal of Information Studies” 2019, t. 37(1), s. 1–23, <https://doi.org/10.25159/2663-659X/5993>.
- Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, *Sprawozdanie z działalności archiwów państwowych w 2010 r.*, <https://www.gov.pl/web/archiwa/rok-2010> [dostęp: 28.07.2025].
- Robledo Yamamoto F., Barker L., Volda A., *Faculty, Student, and Community Partner Experiences in Computer and Information Science Service Learning*, „ACM Transactions on Computing Education” 2024, t. 24(3), s. 31:2–31:3, <https://doi.org/10.1145/3654678>.

- Scott E.M., *Redefining the pedagogy: service-learning in libraries and archives*, „Pennsylvania Libraries: Research & Practice” 2020, t. 8(1), s. 37–48, <https://doi.org/10.5195/palrap.2020.218>.
- Service learning w pracy z młodzieżą. Metoda zdobywania wiedzy i umiejętności przez społeczne zaangażowanie, https://ochotnicy.waw.pl/images/bazawiedzy/CW/SERVICE_LEARNING.pdf [dostęp: 4.08.2025].
- Service learning. Razem dla społeczności, Lublin 2023, https://www.kul.pl/files/841/public/ddu/sl/SL_na_KUL-_Razem_dla_Spolecznosci-.pdf [dostęp: 4.08.2025].
- Simons L., Cleary B., *The influence of service learning on students' personal and social development*, „College Teaching” 2010, t. 4(4), s. 307–319, <https://doi.org/10.3200/CTCH.54.4.307-319>.
- Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, Sprawozdania Sekcji Edukacji Archiwalnej z lat 2017–2022, <https://sap.waw.pl/sekcje/sekcja-edukacji-archiwalnej/> [dostęp: 6.08.2025].
- UNISERVITATE: Service-learning in Catholic Higher Education, Raport i rekomendacje. Międzynarodowa konferencja i warsztaty „Nauka Poprzez Służbę” 25–26 listopada 2021, oprac. J. Kamiński, P. Liszka, I. Pietrzak, A. Łukasiewicz, M. Łysiak, Lublin 2022, <https://bit.ly/41eMeyQ> [dostęp: 28.07.2025].
- Wagner T., Lewis E., *Teaching through Activism: Service Learning, Community Archives, and Digital Repository Building in MLIS Classrooms* [w:] *Proceedings of the Association for Library and Information Science Education Annual Conference: ALISE*, red. P. Wang, A. Green, S. Assefa, Denver 2018, s. 165–168, <https://www.ideals.illinois.edu/items/104964> [dostęp: 10.05.2025].
- Vetter M.A., *Archive 2.0: What Composition Students and Academic Libraries Can Gain from Digital-Collaborative Pedagogies*, „Composition Studies” 2014, t. 42(1), s. 35–53, https://www.academia.edu/92639826/Archive_2_0_What_Composition_Students_and_Academic_Libraries_Can_Gain_from_Digital_Collaborative_Pedagogies [dostęp: 8.05.2025].

Netografia

- Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Archiwa, <https://ihia.uken.krakow.pl/wspolpraca-naukowo-dydaktyczna/archiwa/> [dostęp: 29.05.2025].
- Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Współpraca naukowo-dydaktyczna, <https://ihia.uken.krakow.pl/wspolpraca-naukowo-dydaktyczna/> [dostęp: 15.05.2025].
- Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wyszukiwarka ofert współpracy w zakresie Service Learning, https://www.kul.pl/wyszukiwarka-ofert-wspolpracy-w-zakresie-service-learning,art_104676.html [dostęp: 4.08.2025].

Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa, Archiwum Zawackiej, <https://kpbc.umk.pl/dlibra/collectiondescription/130> [dostęp: 21.05.2025].

Miejska Strefa Kultury w Łodzi, Service Learning w kulturze – efektywne zaangażowanie młodzieży w projekty społeczne, <https://msk.lodz.pl/service-learning-w-kulturze-efektywne-zaangazowanie-mlodziezy-w-projekty-spoeczne/> [dostęp: 4.08.2025].

MojaBrama, Krakowska Letnia Szkoła Archiwalna – w Kłodzku, <https://www.mojabrama.pl/2022-10/krakowska-letnia-szko%C5%82-archiwalna-%E2%80%93-w-k%C5%82odzku?v=20221116174728> [dostęp: 29.05.2025].

PowerWNH, O projekcie #powerWNH, https://powerwnh.umk.pl/pages/main_page/ [dostęp: 15.05.2025].

Wydział Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Współpraca, <https://www.historia.umk.pl/dzialalnosc/wspolpraca/> [dostęp: 15.05.2025].